

Hoofdstuk 5

SBO Het Keerpunt

Het Keerpunt is een school voor speciaal basisonderwijs in de wijk Zuilen te Utrecht en biedt onderwijs aan ongeveer 85 leerlingen die moeilijkheden hebben op het gebied van leren en gedrag. Het team bestaat uit 22 medewerkers. In april 2006 kreeg de school van de inspectie het predicaat zeer zwak. Sinds 2009 wordt Het Keerpunt positief beoordeeld (basisarrangement). De ambulante begeleiding van cluster 4-school De Pels biedt de reguliere scholen en hun leerkrachten ondersteuning in de omgang met en het onderwijs aan leerlingen met cluster 4 problematiek.

www.sbohetkeerpunt.nl

www.depels.nl

'Het begeleiden van moeilijk gedrag is te leren'

SBO Het Keerpunt en het adoptieteam over heftige gedragsproblemen

Adoptieteams

Scholen kunnen leren van elkaar door de bewezen aanpak van een collega-school (*good practice*) toe te passen op hun eigen school. In het adoptieteamproject werken twee scholen samen om de kennis van een andere school te gebruiken voor de eigen kwaliteitsontwikkeling. Als specialistische kennis nodig is, mag de adoptieschool ook een so-school zijn.

Voor meer informatie: www.speciaalbasisonderwijs.nl

De locatiedirecteur en de intern begeleider/
orthopedagoog: Ineke Blok en Fred de Bruijn

'Kinderen mógen niet thuis zitten'

“We constateerden vier jaar geleden dat we een andere doelgroep binnen kregen en dat dit een andere benadering van ons zou gaan vergen. De expertise van de leerkrachten was niet op orde om alle leerbehoeftes te bedienen. De daling van leerlingenaantallen zorgde er ook voor dat we minder handen hadden voor kwalitatieve ontwikkeling. Er was geen antwoord op de hulpvraag van de heftige naar buiten gerichte gedragsproblematiek. Doordat we zoveel tijd kwijt waren aan deze problemen hadden we te weinig mogelijkheden om het didactische proces op orde te houden. Daardoor gleden we af van zwak naar zeer zwak. De school stond minder goed bekend en dat leidde tot een vicieuze cirkel met nog minder kinderen.

Niet thuis mógen zitten

Vanuit de historie heeft deze school altijd kinderen opgevangen die nergens in Utrecht terecht konden. Dat gaf extra druk op leerkrachten en management. Ouders waren bang dat deze kinderen voor veel onrust zouden zorgen. Maar wij hadden de visie dat kinderen gewoon niet thuis mógen zitten. De leerplichtambtenaar wist ons heel goed te vinden. In deze dubbele situatie besloten we ons te heroriënteren op missie en visie. Daaruit kwam dat wij de heftige problematiek wel willen begeleiden, maar dat we onze grenzen moeten definiëren en we moeten de intake protocolleren. Dat geeft houvast voor het team en de ouders. Hieruit kwam de professionaliseringswens om deze kinderen beter te kunnen begeleiden.

Drie speerpunten

Parallel aan de gedragsproblematiek zijn we gaan werken aan drie andere speerpunten. We hebben ontwikkelingsprofielen voor alle leerlingen gemaakt om ouders vroegtijdig te informeren over haalbaarheid en mogelijkheden. We hebben handelings- en opbrengstgericht werken naast elkaar ingevoerd. In

het ontwikkelingsprofiel hebben we de onderwijsbehoeften in kaart gebracht in relatie met verwachte en gestelde opbrengsten. We kozen vervolgens een nieuw leerlingvolgsysteem op een studiemiddag van het SBOwerkverband. Het werken met het nieuwe volgsysteem heeft ons enorm geholpen, omdat het daarin mogelijk was om met ontwikkelingsperspectieven te werken en prestaties grafisch weer te geven voor de ouders.

Expertise cluster 4

Het programma adoptieteams van het SBOwerkverband was aanvankelijk gericht op samenwerking tussen twee sbo-scholen. Wij hadden de leerbehoefte om met heftige gedragsproblematiek om te gaan. We zochten daarom naar expertise binnen cluster 4. We hebben na goedkeuring een tweejarig plan opgesteld met De Pels. In het eerste jaar hebben we ingezoomd op de behoefte van de leerling en het leerkrachtgedrag. Wat moet ik binnen mijn klas organiseren om de leerling te helpen om te gaan met zijn gedrag? Hoe kan ik de leerling verantwoordelijk maken voor zijn eigen leerproces? De leerling moet het gevoel krijgen dat hij iets kan en dat hij dit vanuit motivatie kan sturen. Onder de problematiek zit vaak frustratie, onzekerheid en een negatief zelfbeeld. De leerling moet zich bewust worden van zijn sterke kanten en leren die in te zetten in moeilijke situaties.

'Als je nu stopt,
zakt het als een
plumpudding
in elkaar'

Cirkelgesprek

Een van de concrete methodes die we hebben leren toepassen, is het zogenoemde cirkelgesprek. De leerkracht tekent een binnencirkel en een buitencirkel. De leerling moet zijn sterke kanten in de binnencirkel zetten. De leerkracht heeft van de begeleiders van De Pels geleerd om positieve vragen te stellen en hem uit te dagen om hierover mee te denken. In de buitencirkel geeft de leerling zelf de dingen aan die hij moeilijk vindt. Hij moet leren formuleren hoe hij zijn sterke kanten kan inzetten in moeilijke situaties.

Snel effect

De leerkrachten waren meteen enthousiast over deze methode. Ze werden gevraagd om dit bij één leerling uit te proberen, maar ze pasten het spontaan toe op de halve klas. Het gaf een snel effect, omdat de handvatten direct kunnen worden ingezet om positief met gedragsproblemen om te gaan. Kinderen raken daardoor betrokken in plaats van uitgesloten. Bij deze methode zijn schalen ontwikkeld waarop de leerling kan aangeven in hoeverre hij competent is om zijn gedrag te kunnen sturen. Hij schetst ook waar hij over een maand denkt te zijn, wie en wat hij daarvoor nodig heeft en wat hij zelf gaat doen.

Nieuwe mogelijkheden

De intern begeleiders hebben geleerd om leerling- en leerkrachtgedrag te observeren. Ze geven feedback op een registrerende manier. Ze kijken met een 'cameraoog'. Zonder waardeoordelen en zonder uit te gaan van de labels van de kinderen en de dossiers die erachter liggen. Dat geeft nieuwe mogelijkheden om met het kind om te gaan. Niet alleen kindkenmerken spelen een rol, maar ook omgevingskenmerken en leerkrachtgedrag. Op deze manier kun je als intern begeleider de zelfreflectie van leerkrachten stimuleren. Daarna komt het dossier wel.

Ouders als meedenkers

Bij de evaluatie na een jaar bleek dat het team veel resultaten boekte en alle vaardigheden toepaste. Het team wil verder met het leren omgaan met ouders van leerlingen met een heftige externaliserende gedragsproblematiek. We willen de ouders als partner inzetten bij het oplossen van gedragsproblematiek en hen medeverantwoordelijk maken. Vanaf oktober gaan we hiermee oefenen in een rollenspel en door het voeren van lastige oudergesprekken. We gaan als leerkracht investeren om ouders als meedenkers te krijgen.

Minder ziekteverzuim

Het project heeft gezorgd voor aantoonbaar minder ziekteverzuim. De teamgeest is positiever en het geeft meer lucht. Heel concreet is dat er in de personeelskamer weer over kinderen wordt gepraat. De leuke dingen van kinderen komen aan bod, doordat we anders naar de leerlingen zijn gaan kijken. Leerkrachten hebben meer plezier, omdat ze de leerlingen positiever benaderen. Dat wordt opgemerkt door ouders. De leerkrachten zien het als een uitdaging, dat is anders dan dat je het niet kunt. Het succes van dit project straalt nu al uit naar buiten. Reguliere scholen vragen ons hen te begeleiden.

Succeservaringen

Omdat we zoveel tegelijkertijd aan moesten pakken, hebben we iets meer tijd gekregen om van zeer zwak naar voldoende te gaan. Inmiddels is de beoordeling voldoende, maar we hebben nog een forse ontwikkelingsagenda af te werken. We willen meer routines ontwikkelen met tussendoelen. We gaan toetsuitslagen interpreteren en die omzetten in nieuw onderwijsaanbod. Als je nu stopt, zakt het als plumpudding in elkaar. De routines zijn nog niet voldoende ingesleten. Dat is een jarenlang proces. We willen daarnaast 's middags in projectvorm gaan werken, zodat leerlingen leren hun sterke kanten te gebruiken tijdens doe-activiteiten. En ze doen succeservaringen op. Ook gaan we de expertise met externaliserende gedragsproblematiek meer inzetten bij leerlingen die een korte tijd op onze school verblijven, de zogenoemde contractleerlingen. Daarvoor hebben we een breder aanbod met psychologen en orthopedagogen. We willen de expertise ook naar buiten brengen en in het reguliere onderwijs inzetten.

'Ik wil leren om nog beter mijn best te doen'

De leerling: Marwan (bovenbouw, rood)

Ik heb last van mijn gedrag. Eerst gaan de kinderen druk doen, dan reageer ik. Ik word drukker naar de leerlingen en daarna word ik boos en moet ik de klas uit. Dan ga ik praten met meester Fred over mijn gedrag. In het begin hadden we zo'n map waar ik in opschreef wat moeilijk voor me was. Ik ben goed in rekenen en sporten, dat moest ik ook opschrijven. Ik kon niet luisteren, nu kan ik dat wel door die cirkelgesprekken. Je mag zelf kiezen wat je wil veranderen in een week. Voor deze week wil ik leren om mijn vinger op te steken. Vroeger liep ik naar de juf, nu steek ik mijn vinger op. Vorige week heb ik andere kinderen aangesproken op hun gedrag. Zonder cirkelgesprekken zat ik nog steeds in de problemen en moest ik om het half uur naar meester Fred en juf Ineke. Op straat ben ik anders, want daar heb je geen juf. Thuis pak ik zelf mijn drinken. Ik wil leren om nog beter mijn best te doen.

De ambulant begeleiders van De Pels:
Hans Vastbinder (l) en Thijs Frenken (r)

'Sbo-leerkrachten zijn beter in didactiek, wij in gedrag'

In Utrecht hebben we een paar jaar geleden het project Blijven Op School (BLOS) uitgevoerd. Leerlingen van verschillende scholen zitten bij elkaar in een klas en krijgen training om op hun eigen school te blijven. Ze oefenen vaardigheden om beter te kunnen functioneren in de klas en ze leren om te gaan met boosheid of geconcentreerder te werken. Voor elke leerling is dat

iets anders. We zoeken vooral naar wat werkt, want iedereen weet altijd wel wat niet werkt. We proberen de leerlingen letterlijk terug te zetten op de rails, zodat er geen verwijzing naar cluster 4 hoeft plaats te vinden.

Meer gedragsproblemen

In de BLOS-situatie maakten we alleen de leerkracht vaardiger die de BLOS-leerling had aangemeld. De noodzaak om hele teams te scholen bleek echter groot. Het Keerpunt kreeg steeds meer leerlingen met gedragsproblemen. Dat zie je in heel Nederland. Hieruit is het project Kind Ouder School (KOS) ontstaan, dat we hebben uitgevoerd op Het Keerpunt. Kind Ouder School bestaat uit drie poten die in elkaar grijpen. Het kind moet eigenaar zijn van het eigen plan en medeverantwoordelijk zijn voor de eigen doelen. Hij is gemotiveerder, omdat hij heeft meegedacht over het formuleren en behalen van zijn eigen doelen en aanpak. Daar wordt hij op aangesproken en daardoor staat hij ook open voor de andere aanpak van de leerkracht. De leerling formuleert hoe en met wie hij zijn doelen gaat behalen. Dat kan de conciërge zijn, maar ook zijn ouders.

Complimenten

In het cirkelgesprek worden twee cirkels gebruikt. De binnencirkel gaat over wat je goed doet, waar je trots op bent en wat je ervoor doet om dit goed te laten gaan. De buitenste cirkel gaat over wat je wilt leren. Vervolgens zoek je samen met de leerling naar de vaardigheden die hij beheerst en kan inzetten in de buitenste cirkel. De leerkracht heeft een positieve en oplossingsgerichte gesprekstechniek geleerd, zodat hij bij de leerling binnenkomt. Deze kinderen - en hun ouders - horen hun hele leven al wat ze niet goed doen. Leerkrachten leren hoe ze een compliment kunnen geven waardoor leerlingen kunnen groeien. Dat geeft veiligheid. Daarnaast leren we de leerkracht betere gesprekken te voeren met de ouders en contact met hen te onderhouden. Leerkrachten bellen meestal als er iets niet goed gaat. Vanaf het nieuwe schooljaar bellen we over wat wel goed gaat. Zo bouw je een buffer op als je straks met minder goed nieuws komt. We maken ouders ook medeverantwoordelijk voor het aanpakken van de gedragsproblemen van hun kind.

Leren van elkaar

Coaching on the job hebben we veelvuldig ingezet bij de leerkrachten. Tijdens studiedagen hebben we met het hele team cirkelgesprekken, oudergesprekken en rollenspellen geoefend en video's bekeken. We hebben de leerkrachten vooral geleerd om van elkaar te leren. Alle observaties en handelingssuggesties werden binnen het hele team verspreid. We schreven ook op waar ze goed in waren, zodat leerkrachten elkaar daarop konden bevragen. Voor het

coachen on the job koos de leerkracht zelf een leerling uit waarmee hij beter wilde leren omgaan. Wij observeerden de interacties tussen de leerling, de leerkracht en de klasgenoten en dachten mee over de kansen die de leerkracht, de leerling en de ouders konden benutten.

Uitwisselingsinitiatieven

Op Het Keerpunt zijn mensen doelgerichter geworden in hun handelen. Ze hebben handvatten gekregen en zijn anders gaan kijken. Het Keerpunt is onder meer door dit project van zwak naar goed gegaan. De gedragsproblematiek speelt niet meer de hoofdrol, daardoor is er meer tijd om les te geven. Vanuit dit project zijn er ook uitwisselingsinitiatieven opgestart. Wij kijken bij hen in de keuken en zij bij ons. Om te ervaren wat het cluster 4 onderwijs voor zijn leerling kon betekenen, heeft een leerkracht van Het Keerpunt hier in de klas gezeten. Daarnaast gaat de intern begeleider van Het Keerpunt meedraaien in een KOS-project op een reguliere basisschool.

Goed aanvullen

De ambulante dienst wordt over twee jaar opgeheven en als we geluk hebben wordt een deel hiervan ondergebracht bij het samenwerkingsverband. Het is de vraag hoe de samenwerkingsverbanden onze expertise kunnen behouden. Er liggen veel kansen voor de samenwerking tussen sbo en so, omdat ze veel van elkaar kunnen leren. De sbo-leerkrachten zijn door de bank genomen beter in didactiek, wij in gedrag. Dit grijpt wel in elkaar, dus we kunnen elkaar heel goed aanvullen. Wij vinden dat er op de pabo veel meer aandacht moet komen voor externaliserende en internaliserende gedragsstoornissen. Want het begeleiden van moeilijk gedrag is te leren.

